

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางมานุษยวิทยา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ซึ่งวิธีดำเนินการวิจัยผู้วิจัยใคร่ขอนำเสนอในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. เหตุผลประกอบการวิจัย
2. ระเบียบวิธีวิจัย
3. ประชากรเป้าหมาย
4. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบเครื่องมือ
6. การเก็บรวบรวมและการตรวจสอบข้อมูล
7. การจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงข้อมูล
8. การวิเคราะห์ข้อมูล
9. การนำเสนอ
10. การอนุมานผลการวิจัย

เหตุผลประกอบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเลือกประชากรเป้าหมายแบบเจาะจง คือ ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมจำนวน 9 คน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน และมีศูนย์เรียนรู้ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 จังหวัดประกอบด้วย ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และอำนาจเจริญ โดยมีเหตุผลประกอบ ดังนี้

1. ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมทั้ง 9 คนในฐานะผู้นำเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้รับการยอมรับจากสังคมวงกว้าง ในการเป็นศูนย์ถ่ายทอดความรู้และศึกษาดูงานแก่เกษตรกร หน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาทั่วประเทศ ซึ่งผู้นำเครือข่ายฯ ทั้ง 9 คนได้รับการยอมรับในฐานะปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม โดยสำนักงานกองทุนเพื่อสังคมได้จัดทำชีวประวัติ

ผลงาน เพื่อเชิดชูเกียรติด้วยการตีพิมพ์เป็นเอกสารชุดพลังรากหญ้าพลังแผ่นดิน รวมถึงบันทึกเป็น CD-Rom ชุดเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ซึ่งเป็นการบันทึกวิถีชีวิต แนวความคิด และกิจกรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านได้ดำเนินการมาจนเป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับยกย่องว่า สามารถชี้นำสังคมได้ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ล้วนมีบทบาทด้านการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษทั้งในหน่วยงานราชการและเอกชน เป็นแหล่งศึกษาดูงาน ศูนย์ฝึกอบรมพัฒนาทักษะและถ่ายทอดประสบการณ์ ซึ่งจากการดำเนินกิจกรรมและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านประสบความสำเร็จในการทำการเกษตรกรรมอย่างแท้จริง เห็นได้จากรางวัล โล่เกียรติคุณ ใบประกาศที่หน่วยงานต่างๆ มอบให้ รวมถึงยังได้รับการยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมรุ่นต่างๆ จากกระทรวงศึกษาธิการ

2. การรวมตัวกันในนาม “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” นั้นมีทั้งสิ้น 12 เครือข่าย ซึ่งมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำเครือข่ายฯ แต่เนื่องจากพอมหาอยู่ สุนทรธัย และพ่อทองหล่อ เจนโธสง ได้เสียชีวิต ส่วนพ่อประคอง มนต์กระโทก ได้อุปสมบท จึงทำให้ยังคงมีปราชญ์ชาวบ้านในฐานะผู้นำเครือข่ายฯ ที่ยังดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรอยู่เพียง 9 คน อย่างไรก็ตาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้มีการเก็บข้อมูลจากต้นแบบเกษตร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบ เพื่อนำมาใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องและใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3. ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมทั้ง 9 คน ได้รับการยกย่องในฐานะ “มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคืบคั้น” โดยมีหลักสูตรในการถ่ายทอดความรู้และฝึกประสบการณ์ที่สำคัญคือ หลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชนหรือเรียกย่อๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน” ซึ่งมีการประยุกต์สู่การเรียนรู้ในหลายแนวทางเช่น หลักสูตรแกนใจ หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรเกษตรอาสา หลักสูตรเกษตรประณีต เป็นต้น โดยแต่ละศูนย์เรียนรู้จะมีต้นแบบเกษตรเป็นวิทยากรกระบวนการในหลักสูตรดังกล่าวประมาณ 10-23 คน เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ซึ่งทุกศูนย์เรียนรู้ได้มีการดำเนินกิจกรรมฝึกอบรมมาจนถึงปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยในสาขาสังคมวิทยา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์

เชิงลึก การสนทนากลุ่มประชากรเป้าหมายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์
ถูกต้อง

การดำเนินการวิจัยในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจตรวจสอบข้อมูลพื้นฐาน ทฤษฎีแนวคิด
และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย จากฐานข้อมูลทั่วไปเช่น งานวิจัย ตำราวิชาการ วิทยานิพนธ์
บทความ สื่อสารสนเทศ เป็นต้น เพื่อรวบรวมจัดทำฐานข้อมูล สำรวจตรวจสอบองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง
กับงานวิจัย

ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำการวิจัยโดยการเข้าไปสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มประชากร
เป้าหมายที่คัดเลือกเช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ต้นแบบเกษตรกร ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยใช้ทั้ง
วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ โดยใช้แนวคำถาม (question) ที่ทำขึ้นเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์
แบบรายบุคคลอย่างไม่เป็นทางการตลอดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการ
ตรวจสอบแหล่งข้อมูล ความชัดเจนของข้อมูลที่ได้รับ ความสมบูรณ์ของข้อมูล ปัญหาและอุปสรรค
เป็นระยะ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและยืนยันในสิ่งค้นพบ ซึ่งข้อมูลที่ตรวจสอบ
ความถูกต้อง สังเคราะห์ และวิเคราะห์แล้วได้ถูกมาเรียบเรียงนำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนาเป็น
รูปเล่มรายงานผลการวิจัย ซึ่งรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

1. การศึกษาเอกสาร (document study) โดยค้นคว้ารวบรวมข้อมูลที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิหรือ
ข้อมูลมือสอง (secondary data) ทั้งจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ งานวิจัย บทความ วารสาร หนังสือ
และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำฐานข้อมูลในการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลไว้เป็น
หมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนและนำมาประกอบการวิเคราะห์ผลการวิจัย

2. การศึกษาภาคสนาม (field study) เป็นการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
และตรวจสอบความถูกต้องของฐานข้อมูล โดยผู้วิจัยเดินทางเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเองทั้ง 9 คน
9 เครือข่ายฯ 9 ศูนย์เรียนรู้ รวมถึงเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในระยะหนึ่ง ใน
พื้นที่จังหวัดขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และอำนาจเจริญ ซึ่งกระบวนการในการเก็บข้อมูล
ภาคสนาม ประกอบด้วย

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยผู้วิจัยเข้าร่วมเป็นส่วน
หนึ่งของกิจกรรมในชีวิตประจำวันของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการสังเกตเชิงสำรวจ
(survey) สภาพโดยทั่วไปหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวิจัย เพื่อหาหลักฐานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดย

ผู้วิจัยจะสังเกตและจดบันทึกปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อผู้ให้ข้อมูลและการวิจัยในทุกด้าน

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ต้นแบบเกษตร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเน้นที่วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการสนทนาพูดคุยอย่างเป็นกันเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการหรือนำไปสู่ข้อมูลหลัก ประเด็นในการสัมภาษณ์เช่น การดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน การทำเกษตรประณีต ภูมิปัญญา การพึ่งพาอาศัยกัน ความพึงพอใจ แรงบันดาลใจหรือแรงจูงใจ ผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา เป็นต้น รวมทั้งเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับมาก่อนหน้านี้ ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งสิ้นจำนวน 49 คน โดยกลุ่มเป้าหมายบางคนจะถูกสัมภาษณ์มากกว่า 1 ครั้ง

2.3 การสนทนากลุ่ม (group discussions) เป็นการพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายขนาดเล็ก โดยเน้นที่ต้นแบบเกษตรที่เป็นวิทยากรกระบวนการในหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และค้นหารูปแบบเกษตรประณีต เป็นการสะท้อนแนวปฏิบัติที่ถูกถ่ายทอดมาจากปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมโดยตรง ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้มีการสนทนากลุ่มรวมทั้งสิ้น 4 กลุ่ม จำนวนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมรวมทั้งสิ้น 16 คน ไม่นับรวมผู้วิจัย ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายบางคนเข้าร่วมสนทนากลุ่มมากกว่า 1 ครั้ง

ประชากรเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยมีกลุ่มประชากรเป้าหมายคือ ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 9 คน ประกอบด้วย

1. พ่อคำเตื่อง ภาษี “ปราชญ์ชาวบ้านนักคิด นักพูด นักปฏิบัติแห่งยุคสมัย” อยู่บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 8 บ้านโนนเขวา ตำบลหัวฝาย อำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์
2. พ่อจันทร์ที ประทุมภา “ปราชญ์ชาวบ้านนักสู้ชีวิต” อยู่บ้านเลขที่ 138 หมู่ที่ 6 บ้านโนนรัง ตำบลตลาดไพร อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
3. พ่อชาติ มาระแสง “ปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้” อยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 10 บ้านกุดขวย ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

4. พ่อเชียง ไทยดี “ปราชญ์ชาวบ้านนักวิจัยรุ่นลายคราม” อยู่บ้านเลขที่ 59 บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอดงเจริญ จังหวัดสุรินทร์

5. พ่อทัศน์ กระยอม “ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นผู้สำเร็จได้เพราะ 5 พระ” อยู่บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 6 บ้านโสกน้ำขาว ตำบลก้านเหลือง อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น

6. พ่อบุญเต็ม ชัยลา “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการอารมณ์ศิลปิน” อยู่บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 4 บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น

7. พ่อผอง เกตพิบูลย์ “ปราชญ์ชาวบ้านครูบ้านาญผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท” อยู่บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 7 ตำบลโคกสง่า อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

8. พ่อผาย สร้อยสระกลาง “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการจังหวัดบุรีรัมย์” อยู่บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 4 ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

9. พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ “ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมหยุดเรียนรู้” อยู่ที่บ้านเลขที่ 34 บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

นอกจากนี้ ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจาก ต้นแบบ เกษตร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบ ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีทั้งคัดเลือกโดยตรงและเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบบังเอิญ โดยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพูดคุย เก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือช่วยสำหรับการวิจัย เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยมีประสิทธิภาพและตรงเป้าประสงค์มากที่สุด ทั้งนี้เครื่องมือที่ใช้คณะผู้วิจัยจะทำการคัดเลือกพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมกับงานวิจัย พร้อมกับมีการตรวจสอบเครื่องมือเป็นระยะ เพื่อบรรลุมิติวัตถุประสงค์ในการวิจัยตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งเครื่องมือในการวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกใช้ แบ่งออกเป็น

1. อุปกรณ์ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไป เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การเก็บรวบรวมข้อมูลมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งใช้ในการวิจัยตลอดระยะเวลาของการวิจัย เช่น สมุดบันทึกภาคสนาม กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อใช้บันทึกหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยรวม ซึ่งทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลมีความสมบูรณ์มากที่สุด

2. แบบสัมภาษณ์หรือแนวคำถาม (question) สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นประเด็นหลักในการสัมภาษณ์หรือพูดคุย โดยเน้นที่ความยืดหยุ่น (flexibility) ของหัวข้อในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information: KI) มีเวลาในการคิด วิเคราะห์ และตอบคำถามได้อย่างหลากหลาย ครอบคลุมประเด็นแต่ละประเด็นอย่างครบถ้วน รวมถึงสามารถเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลสำคัญอื่น ด้วยบรรยากาศแบบกันเองอย่างเป็นธรรมชาติ ดังนั้นในช่วงของการสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม จึงมักมีประเด็นนอกเหนือจากที่ระบุไว้ และไม่เจาะจงว่าจะต้องสัมภาษณ์หรือพูดคุยเรียงตามลำดับข้อ แต่ดูที่ความเหมาะสมของสถานการณ์ เพื่อให้การสัมภาษณ์ดำเนินไปอย่างไหลลื่นไม่ตึงเครียดจนเกินไป และพยายามลดช่องว่างระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยการแนะนำตัวเอง แนะนำวัตถุประสงค์ในการพูดคุย ขออนุญาตบันทึกเสียง ขออนุญาตถ่ายภาพ รวมถึงบางครั้งก็ใช้ภาษาถิ่น (ภาษาอีสาน) ในการพูดคุย และไม่เร่งรัดเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการเพียงอย่างเดียว แต่จะให้เวลาแก่ผู้ถูกสัมภาษณ์ในการเล่าเรื่องราวอื่นๆ ที่นอกเหนือจากแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้ถูกสัมภาษณ์บางคนจะถูกสัมภาษณ์มากกว่า 1 ครั้ง เพื่อความสมบูรณ์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งตัวอย่างแนวคำถามในการสัมภาษณ์ เช่น

2.1 ข้อมูลทั่วไป

- 1) ข้อมูลพื้นฐาน (ชื่อ-สกุล อายุ ที่อยู่)
- 2) การดำเนินชีวิตประจำวัน
- 3) ระบบความสัมพันธ์ (ครอบครัว เครือญาติ คนในชุมชน)
- 4) สังคมวัฒนธรรม (จารีต ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การขัดเกลาทางสังคม ความเชื่อ ทศนคติ ฯลฯ)
- 5) การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน
- 6) บทบาทในชุมชน ชนชั้นทางสังคม ตำแหน่งทางสังคม การมีส่วนร่วมในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน
- 6) ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน (ประวัติ สภาพแวดล้อม ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การบริการในชุมชน ข้อดี-ข้อด้อยของชุมชน โอกาส-วิกฤติของชุมชน การแก้ไขปัญหา การสนับสนุนจากภาครัฐ แนวทางการพัฒนาที่ควรจะเป็น ฯลฯ)
- 7) ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 การทำการเกษตรประณีต

- 1) รูปแบบเกษตรประณีต (แนวปฏิบัติ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุคคล/แนวคิด/องค์ความรู้ที่ยึดมั่นปฏิบัติ ฯลฯ)
- 2) แนวคิด/การริเริ่ม
- 3) ทศนคติ/โลกทัศน์
- 4) ปฏิทินการทำเกษตร (การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ใช้แรงงาน อุปกรณ์)
- 5) จุดเปลี่ยน/จุดหักเห
- 6) การเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้
- 7) ต้นแบบที่สำเร็จ/ริเริ่ม/ล้มเหลว
- 8) หน่วยงานรัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุน
- 9) จุดเด่น/จุดด้อย/ข้อจำกัด
- 10) แนวทางการพัฒนาในอนาคต
- 11) ผลสำเร็จที่ได้รับ (เกียรติบัตร ความภาคภูมิใจ ความสุขที่เกิดขึ้น ครอบครัวและชุมชน ผลสำเร็จในชีวิต รางวัลที่ได้รับ ฯลฯ)
- 12) ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.3 การบันทึกข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

- 1) วัน เดือน ปี เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์
- 2) ข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์เช่น อารมณ์ บุคลิกภาพ น้ำเสียง ความมั่นใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ บรรยากาศในการสัมภาษณ์ สภาพแวดล้อม เป็นต้น
- 3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ (ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ปัญหาอุปสรรค การเปลี่ยนแปลง ข้อคิดเห็น ฯลฯ)

การตรวจสอบเครื่องมือ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ออกแบบแนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นประเด็นสำคัญ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากนั้นผู้วิจัยได้นำเครื่องมือเข้าไปทดลองเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในภาคสนาม ในสถานการณ์จริงด้วยตัวของผู้วิจัยเอง เพื่อทดสอบว่าเครื่องมือนั้นสามารถนำมาซึ่งข้อมูลการวิจัยที่ครบถ้วนหรือไม่ หรือสามารถที่จะเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูล

หลักของการวิจัยที่ต้องการมาน้อยเพียงใด จากนั้นนำผลที่ได้จากภาคสนามมาพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการมากที่สุด รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการสัมภาษณ์ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาก่อนลงสัมภาษณ์ในภาคสนามจริง

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ทางผู้วิจัยได้ส่งให้ที่ปรึกษาโครงการวิจัยพิจารณาอีกครั้ง เพื่อรับฟังคำแนะนำข้อเสนอแนะ แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงพัฒนาเครื่องมือรวมถึงนำแบบสัมภาษณ์มาทดลองในภาคสนามอีกครั้ง เพื่อพิจารณาถึงความสมบูรณ์ครบถ้วนก่อนที่จะมีการลงเก็บข้อมูลจริงในภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงน่าเชื่อถือมากที่สุด

เนื่องจาก แนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมุ่งเน้นที่ความยืดหยุ่น ดังนั้นในการสัมภาษณ์สามารถปรับเปลี่ยนแนวคำถามให้เป็นไปตามบรรยากาศของการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง เพื่อให้สถานการณ์ดำเนินไปอย่างไหลลื่นไม่ตึงเครียดจนเกินไป รวมถึงหากเกิดปัญหาและอุปสรรคในช่วงของการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการแก้ไขปัญหาแบบทันทีทันใด รวมถึงการใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบซ้ำไปซ้ำมาทั้งแบบกลุ่มเดียวกันหรือบุคคลเดียวกัน และจากหลายแหล่งข้อมูลจากหลายตัวบุคคล ทำให้ข้อมูลที่ได้มานั้น เที่ยงตรงและมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมและการตรวจสอบข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับข้อมูลจากแหล่งข้อมูลภาคสนามหรือข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) ด้วยทัศนะแบบคนในเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการนำเสนอภาพรวมของการวิจัย ในรูปของชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) พร้อมกับการนำข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่นมาสนับสนุนผลการวิจัย ซึ่งขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การศึกษาเอกสารตำราวิชาการ ทั้งจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร หนังสือ และสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ ที่มีเนื้อหาหรือมีแนวคิดเกี่ยวข้องกับการวิจัย จากนั้นนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งข้อมูลที่ได้รับ เมื่อข้อมูลมีความครบถ้วนก็นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ (group) เพื่อสร้างฐานข้อมูล (data based) การวิจัยในลำดับต่อไป

ข้อมูลจากการสังเกต ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตและจดบันทึกปรากฏการณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิต มิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการวิจัยในทุกด้าน พร้อมกับการนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบความถูกต้องน่าเชื่อถือกับแหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และจากเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสอบถามบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ผู้เชี่ยวชาญหรือทักษะของผู้รู้ เพื่อให้ข้อมูลมีแหล่งอ้างอิงที่มาของข้อมูล และเพื่อให้เกิดความชัดเจนของข้อมูลมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ที่ได้จากประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีการพูดคุยทั้งใช้ภาษาไทยและภาษาถิ่น (อีสาน) ในสถานการณ์จริง ซึ่งข้อมูลที่ได้มีการนำมาตรวจสอบความถูกต้องระหว่างกัน โดยใช้วิธีการนำคำถามอย่างเดียวกันมาถามซ้ำอีกครั้ง ในสถานการณ์ต่างๆ รวมถึงการนำข้อมูลที่มีความคลุมเครือกลับมาถามซ้ำอีกครั้ง ทั้งที่เป็นกลุ่มประชากรเดิมและกลุ่มประชากรใหม่ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด ซึ่งข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบแล้วได้ถูกนำมาจัดหมวดหมู่ สังเคราะห์ และวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

การตรวจสอบข้อมูลจะใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ประกอบด้วย การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูล (data triangulation) จากนักวิจัย/ผู้เชี่ยวชาญ/ที่ปรึกษาโครงการวิจัย (investigator triangulation) และจากงานวิชาการ/แนวคิด/ทฤษฎี (theory triangulation) ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำมาตรวจสอบความถูกต้องนำเชื่อถือซึ่งกันและกัน ทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิคือตัวผู้ให้ข้อมูลเองว่ามีความน่าเชื่อถือหรือไม่ และนำข้อมูลที่มีอยู่ไปตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลแหล่งอื่นๆ เพื่อเทียบเคียงความถูกต้องของข้อมูลเช่น การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ของบุคคลหนึ่งไปเทียบเคียงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ของบุคคลอื่นๆ เป็นต้น รวมถึงการนำข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดไปตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการจัดประชุมสนทนากลุ่ม การเทียบเคียงกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และนำเอาข้อมูลที่ได้ไปเทียบเคียงกับงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์ ถูกต้อง และน่าเชื่อถือมากที่สุด ก่อนที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์สู่ผลการวิจัยในลำดับต่อไป

การจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ในเบื้องต้นเช่น ข้อมูลพื้นฐานและสภาพทั่วไป การดำเนินชีวิต ประสบการณ์ชีวิต บทบาททางสังคม วัฒนธรรมประเพณี จุดเด่น ผลสำเร็จ ความภาคภูมิใจ การทำเกษตรกรรม การจัดสรรพื้นที่ การวางแผนทำการเกษตร การถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น ผ่านกระบวนการย้อนระลึก (reflective process) และกระบวนการสังเคราะห์ (synthesis process) ข้อมูลเพื่อให้สามารถจัดระบบข้อมูลได้ตามลำดับเหตุการณ์และเรียบเรียงเนื้อหาสาระให้เป็นระบบที่ชัดเจนมากขึ้น จากนั้นก็นำข้อมูลที่ได้มาเชื่อมโยงสู่สิ่งค้นพบ และนำเสนอผลการวิจัยโดย

การเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผ่านแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อนำข้อมูลที่ได้มาผ่านกระบวนการจัดหมวดหมู่และการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาเชื่อมโยงตามกรอบแนวคิดการวิจัยเข้ากับแนวคิด ทฤษฎี หลักการทางวิชาการ และข้อมูลที่ได้จากภาคสนามทั้งจากการรวบรวมจากเอกสารหลักฐาน การสังเกต และการสนทนากลุ่ม เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ในแต่ละประเด็นอย่างเป็นระบบ โดยข้อมูลที่ได้จะยืนยันสิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบซึ่งกันและกัน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อรูปแบบเกษตรประณีตของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ จากการสังเกต จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และจากการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเหล่านั้นในแต่ละประเด็นอย่างเชื่อมโยง เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ รวมทั้งค้นหาประเด็นในการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ส่งผลให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา ปรับปรุงเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะ และจัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ตามลำดับ

การนำเสนอ

การวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลที่อธิบายถึงคุณลักษณะของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นของการวิจัยมากกว่าข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณหรือข้อมูลเชิงตัวเลข ดังนั้นในการนำเสนอผลการวิจัยผู้วิจัยนำเสนอโดยใช้วิธีการการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา (descriptive approach) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต ค้นคว้าเอกสาร และสนทนากลุ่ม รวมถึงข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มาใช้ประกอบการนำเสนอ เพื่อยืนยันในสิ่งที่ค้นพบในแต่ละประเด็น

การอนุมานผลการวิจัย

จากกระบวนการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้การอนุมานผลการวิจัยจากสิ่งที่ได้หรือสิ่งที่ค้นพบ เป็นการอนุมานด้วยวิธี

อุปนัย (inductive inference) ซึ่งเป็นการอธิบายโดยอ้างประสบการณ์เฉพาะของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการนำเอาประสบการณ์เฉพาะมาสนับสนุนหลักการทั่วไปหรือทฤษฎี ซึ่งเป็นการอธิบายที่หลักใหญ่ครอบคลุมไม่ถึงเรื่องเฉพาะ กล่าวคือเป็นการอธิบายจากเล็กไปหาใหญ่ โดยมีจุดมุ่งเน้นของการศึกษา (focus of the study) ว่ารูปแบบเกษตรประณีตของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะนำสู่การปรับเปลี่ยนแนวความคิดและวิถีปฏิบัติสู่ทางเลือกใหม่ ในการดำรงตนและการประกอบอาชีพของเกษตรกรหรือของคนในภาคส่วนอื่นของสังคม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในอันจะนำมาซึ่งความสุขและความสมดุลทุกด้านอย่างยั่งยืนในอนาคตอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นในการนำไปใช้ประโยชน์จึงควรมีการประยุกต์ใช้รูปแบบเกษตรประณีตของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมหรือเข้ากันได้กับสภาพบริบท (context) ทั้งในด้านกายภาพชีวภาพ ด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ค่านิยม ทัศนคติ ประเพณี และวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆ เพื่อให้แนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นนั้นสามารถนำไปสู่สิ่งที่คาดหวังได้อย่างเต็มที่